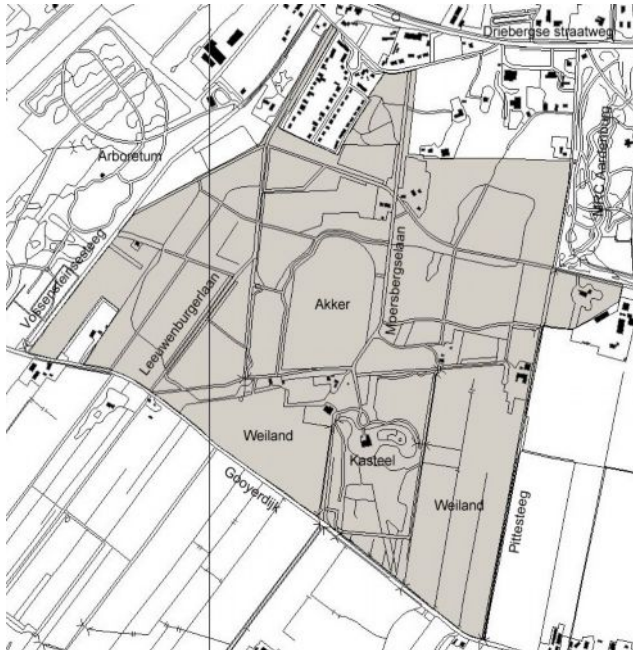

BROEDVOGELS OP MOERSBERGEN IN 2009

Sjef ten Berge

In het voorjaar en de zomer van 2009 hebben André van Kleunen en ondergetekende het landgoed Moersbergen in Doorn op broedvogels onderzocht. De eigenaar/beheerder van het landgoed, Het Utrechts Landschap, had een algemene werving bij de natuurverenigingen gedaan. Omdat het landgoed op roepafstand van onze achtertuinen ligt, waren we erin geïnteresseerd.

Landgoed Moersbergen

Het landgoed

De 97 hectare hebben een verspreide bebouwing. Het meest dominant is het kasteelgebouw (particulier bewoond) omgeven door een bosvijverpartij. Hier kun je met enige fantasie nog het moeras in zien waar Moersbergen in naam iets mee heeft. Voor het overige staan er een boerderij, enkele woonboerderijen en zijn er enkele voormalige dienstwoningen en bijgebouwtjes, soms met bostuin. Passend bij de houtige omgeving en ten dienste van onderhoudswerkzaamheden staat er nog een grote bosshuur.

De infrastructuur - een halfverharde oprijlaan, een totaal onverhard bospad, een fietspad, ruitervelden en wisselend modderige bospaadjes - is bescheiden.

De ligging is geïsoleerd en wat vergeten. De burens zijn het Von Gimborn arbore-

tum, achtertuinen van villa's aan de provinciale weg Driebergen-Doorn en het revalidatiecentrum Aerdenburg. Geen onrustige burens dus. Hetzelfde kan gezegd worden van de Gooyerdijk aan de zuidkant: rustig met soms een golf sluipverkeer.

Het bos

Het meest bijzondere van dit stuk land (in 1962 door Jan Luden aan het Utrechts Landschap geschonken) is de zeer gevarieerde bosbegroeiing op een klein oppervlak. We doen een kleine poging om de afwisseling in variatie van dit bos duidelijk te maken. Om maar ergens te beginnen: er zijn boskavels van douglas, fijnspar, Europese larix en beuk van een eentonige ouderdom. Evengoed zijn er gemengde stukken van deze soorten aangevuld met eik, berk, lijsterbes en grove den. Een vuilboom, hier en daar adelaarsvaren, dichtgroeïende kapvlaktes van reuzenzilverspar, fijnspar en douglasspar en een enkel rijtje hemlocks geven weer een heel ander plaatje. Verspreide indrukwekkend oude beuken, fijnsparreuzen, douglas op leeftijd en apart daarvan een tamelijk homogeen oud kasteelbos met beuk zijn stukken verleden met veel nestruimte voor het heden. Tenslotte maken lanen van Amerikaanse eiken, bosweitjes van één tot een halve hectare, bossloten, een maïsakker en enkele weymouthdennen het mozaïek van mozaïeken compleet. Dat deze variatie op één vierkante kilometer gevolgen heeft voor de vogelstand, laat zich raden.

De vogelsoorten

In het onderstaande worden de vogelsoorten besproken die op het terrein broeden. Twaalf soorten vogels die doorgaans als massabewoner in het landschap voorkomen, zijn buiten de telling en dus ook buiten de bespreking gehouden. Voor het overzicht staan ze hiernaast genoemd.

Wilde eend	Heggenmus
Houtduif	Roodborst
Merel	Koolmees
Tjiftjaf	Pimpelmees
Fitis	Vink
Winterkoning	Spreeuw

Vier soorten waren present zonder dat een territorium kon worden vastgesteld: sperwer, havik, twee paartjes mandarijneend en een enkele verdwaalde Turkse tortel.

Boomkruiper- en klever, zangers en duiven

De **boomkruiper** is in naam geen massabewoner maar met 25 territoria, gelijkmatig verdeeld, komt hij toch aardig in de buurt en is hij de meest frequente van de bijzondere soorten. Overigens wordt hij met 23 territoria op de hielen gezeten door de **zwartkop**. Deze laatste heeft bijna dezelfde verspreiding als de boomkruiper, maar mijdt de oude percelen douglas en fijnspar. Dit verschil zegt iets over de voorkeur van de boomkruiper of liever het ontbreken van voorkeur. Als er maar stammen zijn, is hij van de partij.

De spreiding zag er heel anders uit bij de "neef" van de zwartkop, de **tuinfluiter**. Slechts één territorium konden we vaststellen in de buurt van de moerasvijver die een smalle verbinding met de Gooyerwetering heeft.

Een uitbundige soort, zowel in aantal als in vocale expressie, is de **boomklever**. De achttien territoria, tamelijk gelijkmatig verdeeld over het terrein, zijn een goede afspiegeling van hout op leeftijd dat ook zo gelijkmatig gespreid is. Een andere

afspiegeling vinden we bij de **goudhaan** (17 territoria). In tegenstelling tot zijn geringe gewicht heeft deze soort een aanwezigheid van betekenis, dankzij de vele sparren en dennen. Hij is totaal afwezig in de zuidoosthoek, omdat naaldhout daar vrijwel volledig ontbreekt. Ook twee **vuurgoudhanen** hebben een territorium in dit goudhanengebied. Daarmee is de verhouding goudhaan/vuurgoudhaan 17 : 2 in de buurt van wat landelijk als gemiddelde geldt, namelijk 15 : 2.

Goudhaan - Jan van der Greef

Een bijzonder patroon van voorkomen heeft de **holenduif**. Het is voor een deel tegengesteld aan dat van de goudhaan. Zes van de dertien territoria liggen in het hollebomenparadijs in de directe omgeving van het kasteel, dat goudhaanloos is. De overige zeven holenduivenparen hebben zich elders op het terrein genesteld. Er is tenslotte genoeg oud hout.

Vliegenvangers en spechten

Onze rondes brachten ook negen **grauwe vliegenvangers** aan het licht. Vier in de insectenrijke omgeving van het kasteel en vijf in de niet al te dichte bosdelen. Ze ontbraken in de dichte naaldbospercelen en ook bij de kleine kapvlaktes in het naaldhout, waar we ze wel hadden verwacht.

De enige **bonte vliegenvanger** had een holte in het meest zuidelijke deel van het kasteelbos betrokken. De sinds een jaar of tien gerestaureerde zichtas was zijn jachtgebied.

Zeer tevreden met het vele oude hout was ook de **grote bonte specht**. In achtvoud aanwezig als paar, hakten en klopten ze waar ze konden. De kleine kapvlaktes moeten ze veel inspiratie hebben opgeleverd. De **groene specht** en de

zwarte specht hadden allebei het zwaartepunt van hun aanwezigheid centraal op het landgoed. Hetzelfde gold voor de **kleine bonte specht**. Zo trokken de grootste (310 gram) en de kleinste (23 gram) specht geografisch gezamenlijk op.

Mezen en lijsters

Meer dan tien territoria waren er voor de **glanskop** (12). Er is in zijn vestiging geen vegetatievoorkeur te ontdekken.

Zoals eerder gezegd zijn koolmees en pimpelmees niet in de telling opgenomen. Wel waren er zes territoria **zwarte mees** en vier territoria **kuifmees**. Dat brengt het totaal op 22 mezenterritoria. Hiermee is tevens het aantal exclusieve naaldhout-territoria (goudhaan, vuurgoudhaan, zwarte mees, kuifmees) op 29 gekomen. Dat is een achtste deel van wat er geteld is. De **staartmees** was met drie vestigingen in naaldbos, gemengd bos en dichte haag juist weer een voorbeeld van opportunisme.

De prijs voor de meest evenwichtige verdeling over het landgoed is voor de **zanglijster**. Bijna alle elf territoria zijn maximaal gespreid en met een beetje of andere kleine open ruimte in verband te brengen. De **grote lijster** (2 territoria) kiest duidelijk voor de zuidelijke helft van de oostkant: groot, open en grassig.

Kraaien, vinken en witte kwikstaart

Drie paartjes **kauwen** hebben een holte weten te bezetten in de directe omgeving van het kasteel.

Het dichte naaldhoutdeel waar de zwartkop ontbrak, was het domein van het enige paartje **zwarte kraai**.

De **gaaï** - een territoriaal lastig te duiden soort - staat met vier territoria als tweede op de lijst van de kraaiachtigen. De **ekster** heeft met één territorium de directe omgeving van rijtjeshuizen verkozen. Parkbomen genoeg in de omgeving om te nestelen en voor een attente slimme vogel zijn er allerlei onverwachte voedselmogelijkheden.

De aanwezigheid van één **groenling** en één **appelvink** was qua bijzondere vinkachtigen beneden de verwachting, maar verder kwamen ze werkelijk niet.

De **witte kwikstaart** had twee territoria. Eén bij de kasteelvijver en één bij het kleine vijvertje dat in verband met de tuinfluiter al genoemd is, aan de zuidkant bij de Gooyerdijk.

Watervogels

Zelfs in dit besloten landgoed is de **Nijlgans** inmiddels doorgedrongen. Twee van de drie grotere open ruimtes lijken wel eigendom van deze gemaskerde vogels. Niet geremd door enige bescheidenheid wisten ze elk inventarisatiebezoek met hun gekraakeel te begeleiden.

Een exoot die zich aanzienlijk introverter gedraagt, is de **knobbelzwaan**. Het enige territorium lag in een door oud geboomte overhuifd deel van de vijver. Om nog even bij de vijver te blijven: gezond agressief was het enige paartje **meerkoeten** van het gebied. Aan een smalle zijarm van de vijver hadden ze genoeg.

Roofvogels

De speurtocht naar roofvogels begon met een verkenning in februari. De plukresten die we vonden, waren onmiskenbaar veren van een havik. Enkele jaren eerder was er op een steenworpafstand gebroed door de havik. Of er hier sprake was van een winterslachtoffer of dat een jong in gevecht met een oudere territoriumhouder gesneuveld was, kon niet worden vastgesteld.

Dit jaar was er in elk geval geen broedende havik. Evenmin kwam de sperwer op het terrein zelf tot broeden. Al het geschikte bos is te ver ontwikkeld of gekapt in kleinschalig beheer. De sperwer had zich in een homogeen jong fijnsparbosje grenzend aan het landgoed teruggetrokken om de jongen groot te brengen.

We hebben welgeteld één paartje **buizerd** geteld. Curieus genoeg hadden ze nu voor het tweede jaar hun nest vlakbij een bungalow. Dat zat overigens wel op hoogte. Waar ze in 2008 nog twee jongen grootbrachten, was er dit jaar net genoeg voedsel voor één. De uitzonderlijke muizenschaarste van begin 2009 heeft misschien ook de buizerd kortgehouden.

Bosuil - Jan van der Greef

Dat er aan woonruimte voor zo'n holenbroeder als de **bosuil** geen gebrek was, hadden we tijdens vele rondgangen al wel vastgesteld. Ook Wim Bomhof had als boommartervolger al de nodige natuurlijke holtes in de oude beuken aangewezen. Er zijn enkele prachtige holtes waaruit je ook overdag, als je geluk hebt, door een paar donkere bosuilenogen aangestaard kunt worden.

Evenwel was het moeilijk om volgens de criteria de territoria vast te stellen. Na

twee avonden vruchteloos provoceren (met beheerst gebruik van een recorder), was het laat op de derde avond in één minuut geklaard. Anderhalf uur zonder antwoord van de uilen had ons er bijna van overtuigd dat er iets grondig mis was met de moed van de bosuil op dit terrein. Met nog tien procent van de ronde te gaan, het moet iets van de twaalfde roep zijn geweest, sloegen op ongeveer twintig meter de stoppen door. En niet zo'n beetje. Tot tien minuten later galmde het van de territoriumroepen. De drie territoria waren eigenlijk al snel duidelijk, maar we kregen de geest niet meer in de fles. Met opluchting en enig schuldbewustzijn hoorden we dat na tien minuten de stilte terugkeerde.

Tot slot

De 179 territoria van de 31 soorten, buiten de niet getelde twaalf soorten die wel present waren, tonen aan dat er op één vierkante kilometer veel habitats bestaan. Met dertien soorten holenbroeders is naast de grote afwisseling ook een groot aanbod aan natuurlijke holtes een karakteristiek van het terrein.

Hieronder een overzicht van de aantallen territoria.

Soort	Aantal	Soort	Aantal
Knobbelzwaan	1	Vuurgoudhaan	2
Nijlgans	2	Grauwe vliegenvanger	9
Buizerd	1	Bonte vliegenvanger	1
Meerkoet	1	Staartmees	3
Holenduif	13	Glanskop	12
Bosuil	3	Kuifmees	4
Groene specht	1	Zwarte mees	6
Zwarte specht	1	Boomklever	18
Grote bonte specht	8	Boomkruiper	25
Kleine bonte specht	1	Gai	4
Witte kwikstaart	2	Ekster	1
Zanglijster	11	Kauw	3
Grote Lijster	2	Zwarte kraai	1
Tuinfluit	1	Groenling	1
Zwartkop	23	Appelvink	1
Goudhaan	17		

Met dank aan André van Kleunen voor het clusteren van de territoriumwaarnemingen.